DZIEKANAT
Wydziału Historycznego UJ
wpłynęło 29.06.2023

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Imię i nazwisko autora: Mateusz Kosonowski

Tytuł: Przemiany hagiograficzne wizerunku św. Stanisława w średniowiecznej Polsce

Imię i nazwisko promotora: Prof. dr hab. Krzysztof Ożóg

Data opracowania streszczenia: 29 czerwca 2023 r.

W niniejszej rozprawie podjęty został problem średniowiecznej hagiografii świętego Stanisława – biskupa krakowskiego (1072-1079) i męczennika (11 IV 1079), wyniesionego na ołtarze decyzją papieża Innocentego IV w Asyżu (8 IX 1253) i czczonego odtąd w Kościele powszechnym, a przede wszystkim w Polsce jako niezawodny orędownik i jeden z głównych patronów monarchii Piastów, Andegawenów i Jagiellonów. Przedkładane studium przyczynia się więc do pełniejszego i głębszego poznania naukowego dużo szerszego i ważnego zjawiska, jakim był kult św. Stanisława w rzeczywistości życia zbiorowego Polski doby dojrzałego i późnego średniowiecza, aż do progu epoki nowożytnej, czyli do początku XVI w.

Zgodnie z zapowiedzią wyrażoną w tytule pracy w centralnym polu dociekań został umieszczony „wizerunek hagiograficzny" św. Stanisława, czyli wyrażony językiem i narzędziami adekwatnymi dla hagiografii literacki portret doskonałości życia i chwały pośmiertnej wybranego świętego, który to wizerunek nie został dotąd w pełni rozpoznany i zaprezentowany w historiografii w ramach nowoczesnej monografii, opracowanej według jednolitego kwestionariusza badawczego i według jednolitej metody. Niniejsze opracowanie stanowi więc nie tylko podsumowanie osiągniętego do dziś stanu dyskusji, ale twórcze jej dopełnienie autorską analizą odpowiednich przekazów źródłowych wyrażających kolejne stadia rozwojowe żywotopisarstwa Stanisławowego od około połowy XIII do końca XV w.

Rozprawa składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, podsumowania oraz bibliografii. Wstęp, podzielony na pięć punktów, przedstawia najpierw samą postać św. Stanisława i jej miejsce w porządku historii, następnie dzieje wieloletnich badań i dyskusji nad jego kultem w średniowiecznej i wczesnonowożytnej Polsce, używaną w rozprawie terminologię, ramy czasowe, przestrzenne i rzeczowe deliberacji oraz – na koniec – kompozycję i układ pracy.

W rozdziale I, zatytułowanym „Od Stanisława »historycznego« do Stanisława »hagiograficznego«. Sprawa biskupa krakowskiego Stanisława i najdawniejsze obrazowanie jego świętości w świetle źródeł", ukazano historyczne okoliczności życia i tragicznej śmierci biskupa Stanisława w 1079 r., będącej następstwem jego zatargu z królem Bolesławem

Szczodrym. Ponieważ problem ten posiada już bardzo bogatą literaturę, wszystkie stadia dyskusji zostały dokładnie zrelacjonowane. Następnie wnikliwą analizą objęto wszystkie adekwatne dla tego rozdziału pracy przekazy źródłowe mówiące o tzw. „sprawie" biskupa Stanisława i najdawniejszych fazach jego przedkanonizacyjnego kultu: a) *Kronikę polską* Anonima-Galla, b) najstarsze zapiski annalistyczne i nekrologiczne z kręgu katedry krakowskiej, c) epitafium nagrobne biskupa Stanisława, d) *Kronikę polską* Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem oraz e) czaszkę wawelską, należącą do św. Stanisława.

Rozdział II opatrzony został tytułem „Na drodze do Asyżu. Przygotowania do kanonizacji biskupa Stanisława, elewacja jego szczątków, najstarsze cuda i wyniesienie na ołtarze (8 IX 1253)". W ramach tego segmentu rozprawy przedstawione zostały starania o wyniesienie biskupa Stanisława na ołtarze podejmowane głównie w pierwszych latach rządów biskupa Prędoty w Krakowie (symbolicznie od roku 1242 do udanej kanonizacji w 1253 r.). Wiele miejsca zarezerwowano dla wyjaśnienia, kiedy, dlaczego i w jakich okolicznościach dokonano „podniesienia" („elevatio") szczątków biskupa Stanisława z prochu ziemi w katedrze wawelskiej i jaką rolę odegrał ów akt względem późniejszego papieskiego uznania świętości niegdysiejszego biskupa krakowskiego. W osobnym punkcie analizie poddano wszystkie stadia procesu kanonizacyjnego (lata 1249/1250-1253), a także najważniejsze w tym kontekście *Cuda św. Stanisława* (*Miracula sancti Stanislai*), zachowane w niepełnej postaci w tzw. rękopiśmiennym zwoju wawelskim oraz w przetworzonej literacko redakcji dominikanina Wincentego w jego *Żywocie większym św. Stanisława* z przełomu lat 50. i 60. XIII w. Nie zapomniano również zaprezentować przebiegu asyskich uroczystości kanonizacyjnych w 1253 r. i ich unikalnego opisu w ostatnich rozdziałach *Żywotu większego*.

Rozdział III przynosi dokładny rozbiór krytyczny dwu najstarszych żywotów patrona Polski – tzw. *Żywotu mniejszego* (*Vita minor*) oraz *Żywotu większego* (*Vita maior*), napisanych bezpośrednio po kanonizacji przez dominikanina Wincentego w powyższej kolejności. Rozdział ten podzielono na cztery punkty. Najpierw zdano sprawę z dotychczasowej dyskusji i poglądów różnych autorów zarówno na datację, jak i charakter obydwu dzieł. Potem przedstawiona została pokrótce tradycja rękopiśmienna *Vita minor* oraz *Vita maior*, co przyniosło ważny postulat ponownego zbadania tego problemu od podstaw na gruncie źródłoznawczym, gdyż dotychczasowe badania nie wyjaśniły jeszcze całkowicie wielu kwestii. Następnie przedstawiono kluczowy dla sprawy żywotów problem ich chronologii i wzajemnego starszeństwa, z konkluzją, iż to *Żywot mniejszy* stanowił podstawę dla *Żywotu większego*, a nie odwrotnie. Warto dodać, że w całej dotychczasowej literaturze nie było co do tego wśród wypowiadających się badaczy wspólnego zdania i panował dualizm ocen.

W ostatnim punkcie rozdziału III dokonano natomiast charakterystyki wizerunku hagiograficznego św. Stanisława w *Vita minor* oraz *Vita maior*, przedstawiając przy tym główne narzędzia i środki zastosowane przez Wincentego do opisu świętości Stanisława, wszystkie naddatki i dopowiedzenia względem starszej tradycji hagiograficznej oraz przemiany i rozbudowę pewnych wątków i opisów zachodzące już między samymi żywotami.

Rozdział IV nosi tytuł: „Wspomożyciel na czas odradzającego się Królestwa Polskiego. Św. Stanisław pod piórem XIV-wiecznego hagiografa anonimowego (*Vita Tradunt*)". Przedmiotem zainteresowania autora w tym rozdziale jest bowiem kolejny żywot św. Stanisława, nazywany w historiografii od swego incipitu *Vita Tradunt* i powstały najprawdopodobniej około 1320 r. Dyskusja nad tym zabytkiem nie jest wprawdzie tak długa i obszerna jak w przypadku *Vita minor* oraz *Vita maior*, niemniej jednak wszystkie najważniejsze opinie i zdania badaczy o *Żywocie Tradunt* zostały uwzględnione i zaprezentowane. W osobnym punkcie ukazano również wizerunek hagiograficzny św. Stanisława wyłaniający się z tegoż utworu w toku jego lektury, a także udzielono odpowiedzi na pytanie, do jakiego stopnia mamy w dziele XIV-wiecznym do czynienia z przejątkami ze starszej XIII-wiecznej warstwy hagiograficznej, a w jakim stopniu z dziełem rozwijającym własną niezależną koncepcję pokazania doskonałości życia i chwały pośmiertnej wybranego patrona. *Żywot Tradunt* nie posiada dotąd dobrego, krytycznego wydania drukowanego, dlatego autor oparł się na najstarszym rękopisie z drugiej poł. XIV w.

W ostatnim rozdziale pracy – rozdziale V – uwaga spoczywa na najobszerniejszym z średniowiecznych żywotów św. Stanisława – *Żywocie najświętszego Stanisława biskupa krakowskiego* pióra Jana Długosza, który to utwór powstał w pierwszej połowie lat 60. XV w. Rozdział podzielono na trzy punkty. Najpierw przybliżono czytelnikom sam żywot, przedstawiając przy tym dzieje dotychczasowej dyskusji nad nim, potem ukazano obraz problematyki Stanisławowej w *Katalogu biskupów krakowskich* oraz *Rocznikach, czyli kronikach sławnego Królestwa Polskiego* Jana Długosza, na końcu zaś poddano analizie obraz świętości Stanisława skreślony w *Vita sanctissimi Stanislai*. Nacisk w analizie położono na pokazaniu „dialogu" Długosza ze starszymi wizerunkami hagiograficznymi św. Stanisława – stworzonymi w *Vita minor*, *Vita maior* oraz *Vita Tradunt*, co przyniosło siłą rzeczy również wyeksponowanie tych elementów, które na tle poprzednich dzieł, można poczytać za modyfikacje, aktualizacje i próby dostosowania przekazu do potrzeb czytelników XV w.

Rozprawę wieńczy podsumowanie oraz obszerna bibliografia z podziałem wszystkich wykorzystanych materiałów na: źródła rękopiśmienne, edycje źródłowe drukowane oraz opracowania ogłoszone zarówno w języku polskim, jak i w językach obcych.

Mateusz Kosonowski

DZIEKANAT
Wydziału Historycznego UJ
29.06.2023

DOCTORAL DISSERTATION – SUMMARY

Author of the dissertation: Mateusz Kosonowski

Title: Hagiographic transformations of the image of St. Stanislaus in medieval Poland

Promoter: Prof. dr hab. Krzysztof Ożóg

Date of summary's preparation: 29th June 2023

This dissertation takes up the problem of the medieval hagiography of Saint Stanislaus – bishop of Kraków (1072-1079) and martyr (11 April 1079), raised to the altars by the decision of Pope Innocent IV in Assisi (8 September 1253) and venerated since then in the universal Church, and above all in Poland as a reliable intercessor and one of the main patrons of the monarchies of the Piasts, Andegawen and Jagiellonian. Therefore, the study contributes to more complete and deeper scientific knowledge of a much broader and important phenomenon, which was the cult of St. Stanislaus in the reality of collective life in Poland in mature and late Middle Ages, until the threshold of the modern era, until the beginning of the 16th century.

According to the title of the dissertation, the central field of research includes „hagiographic image" of St. Stanislaus - a literary portrait of a perfection of life and posthumous glory of the saint, expressed in language and tools adequate to hagiography. The image has not been fully recognized and presented in historiography yet as part of a modern monograph which was developed according to a uniform research questionnaire and according to a uniform method. This study is therefore not only a summary of the status of the discussion reached to this day, but also a creative complement with an author's analysis of relevant source messages expressing the successive stages of development of Stanisław's writing from about the mid-thirteenth to the end of the fifteenth century.

The dissertation consists of an introduction, five chapters, a summary and a bibliography. The introduction, divided into five parts, presents first the figure of St. Stanislaus and his place in history, then the history of many years of research and discussion on his cult in medieval and early modern Poland, the terminology used in the dissertation, the temporal, spatial and material framework of deliberations, and – finally – the composition and arrangement of work.

In Chapter I, entitled *From Stanislaus „Historical" to Stanislaus „Hagiographic". The case of the Bishop of Krakow Stanisław and the oldest depiction of his holiness in the light of sources*, shows the historical circumstances of life and tragic death of Bishop Stanisław in 1079, which was the consequence of his conflict with King Bolesław the Generous. Since this

problem already has a very rich literature, all stages of the discussion have been thoroughly reported. Then, a thorough analysis covered all sources adequate for this chapter of the work about the so-called „case" of Bishop Stanisław and the oldest phases of his pre-canonization cult: a) *Polish Chronicle* of Anonymus-Gall, b) the oldest annalistic and obituary records from the circle of the Krakow cathedral, c) the tombstone epitaph of Bishop Stanisław, d) *Polish Chronicle* of Master Wincenty called Kadłubek and e) the Wawel skull, belonging to St. Stanislaus.

Chapter II is entitled *On the Road to Assisi. Preparations for the canonization of Bishop Stanislaus, elevation of his remains, the oldest miracles and elevation to the altars* (8 September 1253). This part of the dissertation presents efforts taken mainly in the first years of the reign of Bishop Prędota in Kraków (symbolically from 1242 to the successful canonization in 1253) in order to raise Bishop Stanisław to the altars. Much space has been reserved to explain when, why and under what circumstances the remains of Bishop Stanislaus were „raised" („elevatio") from the dust of the earth in the Wawel Cathedral and what role this act played in relation to the later papal recognition of the sanctity of the former bishop of Krakow. In a separate section, all stages of the canonization process (1249/1250-1253) were analysed, as well as the most important in this context *Miracles of St. Stanislaus (Miracula sancti Stanislai)*, preserved in an incomplete form in the so-called Wawel manuscript scroll and in the literary edited edition of the Dominican Wincenty in his *Greater Life of St. Stanislaus* from the turn of the 50s and 60s of the 13th century. It was also not forgotten to present the course of the Assisi canonization ceremonies in 1253 and their unique description in the last chapters of the *Greater Life*.

Chapter III provides a thorough critical dissection of the two oldest lives of the patron saint of Poland – the so-called *Lesser Life (Vita minor)* and *Greater Life (Vita maior)*, written immediately after the canonization by the Dominican Vincent in the above order. This chapter is divided into four parts. First, an account was given of the previous discussion and the views of various authors on both the date and the nature of both works. Then the manuscript tradition *Vita minor* and *Vita maior* was briefly presented, which brought an important postulate to re-examine this problem from scratch on the basis of source studies, because the previous research has not completely clarified many issues yet. Then the crucial problem of chronology and mutual seniority of Lives was presented, with the conclusion that it was *The Lesser life* that formed the basis for *The greater life*, and not vice versa. It is worth adding that in the entire literature so far there was no common opinion about this case among the researchers and there was a duality of assessments. In the last point of Chapter III, however, the hagiographic image of St. Stanislaus in *Vita minor* and *Vita maior* was characterized, presenting the main

tools and means used by Vincent to describe the holiness of Stanislaus, all the additions to the older hagiographic tradition, as well as the transformations and expansion of certain threads and descriptions taking place between the lives themselves.

Chapter IV is entitled: *Help of Christians for the time of the reborn Kingdom of Poland. St. Stanislaus under the pen of the fourteenth-century anonymous hagiographer (Vita Tradunt)*. The subject of the author's interest in this chapter is the next life of St. Stanislaus, called in historiography from his incipit *Vita Tradunt* and probably written around 1320. Although the discussion on this monument is not as long and extensive as in the case of *Vita minor* and *Vita maior*, all the most important opinions about *The Tradunt Life* have been taken into account and presented. In a separate point the hagiographic image of St. Stanisław was presented as well as the answers to what extent we are dealing in the fourteenth-century work with excesses from the older thirteenth-century hagiographic layer, and to what extent with a work developing its own independent concept of showing the perfection of life and posthumous glory of the chosen patron. *The Life of Tradunt* does not have a good, critical printed edition, that is why the author relied on the oldest manuscript from the second half of the fourteenth century.

In the last chapter of the work – chapter V – attention is focused on the most extensive of the medieval lives of St. Stanislaus – *Life of the Blessed Stanislaus, Bishop of Krakow* by Jan Długosz, which was written in the first half of the 60s of the fifteenth century. The chapter is divided into three parts. First, the readers were introduced to the Life itself, presenting the history of the previous discussion on it, then the issue of Stanislaus' problems was presented in *Katalog biskupów krakowskich* and in *Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, by Jan Długosz, and finally the image of Stanislaus' holiness presented in *Vita sanctissimi Stanislai* was analysed. The emphasis in the analysis was placed on showing Długosz's "dialogue" with older hagiographic images of St. Stanislaus – created in *Vita minor*, *Vita maior* and *Vita Tradunt*. Długosz's work compared to previous works, can be read as modifications, updates and attempts to adapt the message to the needs of readers of the fifteenth century.

The dissertation ends with a summary and an extensive bibliography with the division of all materials used into: manuscript sources, printed source editions and studies published both in Polish and in foreign languages.

Mateusz Kosonowski